

BUZÁS GERGELY
ÉRI ISTVÁN EMLÉKÉRE

IMár csaknem tíz éve nincs közöttünk, de távozása máig ható űrt hagyott maga után. Akik nem ismerték, azok csak a hiányt érezkelhetik a muzeológia, régészet világában, de akiknek megadatott, hogy legalább élete egy-egy rövid epizódjában munkatársai lehettek, nevesíteni is tudjuk a veszteséget.

IHa életútján végigtekintünk, szinte hihetetlennek tűnik, mennyi minden férhet bele egyetlen emberélet szűk keretei közé. Élete magába gyűjtötte mindazt a végtelen gazdagságot, amit a múzeumok világa kínálhat. Sikerei és kudarcai ugyanakkor híven tükrözik azokat a lehetőségeket és korlátokat, amelyeket a 20. század második fele támasztott itt Kelet-Közép-Európában egy olyan embernek, aki komolyan vette hivatását és emberi tisztességét.

IPályája Pécsről indult, abból a dél-dunántúli városból, amely a 20. században híres volt magas színvonalú kulturális életéről, erős lokálpatrióta értelmiségéről. Aligha volt hatástalan szellemi fejlődésére a második világháború előtti Pécs szellemi közegében nagy súlyt képviselő történelmi-régészeti érdeklődés.

IÉri ahhoz a nemzedékhez tartozott, amelynek tagjai a háború szörnyű pusztításai után értek felnőtté, és a romok között fiatalos lelkesedéssel próbáltak meg egy új életet teremteni. Nem volt könnyű dolga: tisztviselőcsaládból származott, ezért 1949-ben, a kommunista hatalomátvétel után „kispolgári” származása miatt távoznia kellett az egyetemről. De ebben a válságos helyzetből is megtalálta a kiutat: kénsavgyári munkásnak állt, és így már mint a munkásosztály tagja folytathatta tanulmányait. 1952-ben friss diplomával a Magyar Nemzeti Múzeumban kapott állást, amely ekkor a hazai történelmi és régészeti muzeológia központja volt. Az itt eltöltött nyolc év alatt lényegében mindennel megismerkedett, amivel egy régész-muzeológus élete során szembekerülhet: végzett

1949-ben, a kommunista hatalomátvétel után „kispolgári” származása miatt távoznia kellett az egyetemről

kénsavgyári munkásnak állt, és így már mint a munkásosztály tagja folytathatta tanulmányait

Éri ahhoz a nemzedékhez tartozott, amelynek tagjai a háború szörnyű pusztításai után értek felnőtté, és a romok között fiatalos lelkesedéssel próbálták meg egy új életet teremteni.

terepbejárást, dolgozott ásátásokon, majd vezetett is feltárásokat, feldolgozott régészeti leletanyagot, végzett múzeumi gyűjtőmunkát és kutatást, rendezett kiállítást, cikket írt, kiadványokat szerkesztett, közönségkapcsolatot szervezett, sőt Nagykanizsán még múzeumot is vezetett.

ekkor ugyanis még nem volt egyértelmű, hogy egy középkori vár feltárása régészeti feladat, ezt éppen ő és itt tette evidenciává, megteremtve ezáltal a régészeti várkutatókat, amely minden műemléki várhelyreállítás alapjává szolgál ma is

¶ 1955-ben kezdte meg a nagyvázsonyi vár ásátását. Mikor odakerült, a romeltakarítási és építészeti munkák már folyamatban voltak. Ekkor ugyanis még nem volt egyértelmű, hogy egy középkori vár feltárása régészeti feladat. Ezt éppen ő és itt tette evidenciává, megteremtve ezáltal a régészeti várkutatókat, amely minden műemléki várhelyreállítás alapjává szolgál ma is. Nagyvázsonyban a következő években olyan tudományos műhelyt hozott létre, ahol mindazok az ifjú régészek megfordultak, akik a következő évtizedekben a magyar középkori régészet meghatározó alakjaivá emelkedtek. Másrészt egy kiváló szakemberekből álló műemléki kivitelező csapatot is szervezett, amely a következő évtizedek sikeres hazai műemlékvédelmének mintaképévé vált.

¶ Bár nemcsak Nagyvázsony várát tárta fel, hanem vele párhuzamosan kiást a kisvárdai várat is, mégis Nagyvázsony állt a legközelebb a szívéhez. 1959-ben, a nem sokkal korábban létrehozott Országos Műemléki Felügyelőség régészeként folytatta itt a munkáját. Ha ennél az intézménynél marad, alighanem a következő évtizedekben országsszerte fellendülő várásatások központi alakja lett volna. Ő azonban felismerte a Vázsonyi-medence gazdag kulturális, műemléki és természeti értékeiben rejlő lehetőségeit. Terveket dolgozott ki a régió idegenforgalmának fejlesztésére, a történelmi értékek feltárására és a műemlékek helyreállítására. Sikert is elérnie, hogy a helyi politika felfigyeljen az elképzeléseire, de ahhoz már nem volt elég befolyása, hogy azokat az ő elképzelései

1960-ban
félbeszakadt
a nagyvázsonyi
ásatás és
restaurálás,
az új kezelők
nem kutatókat és
restaurátorokat,
hanem látogatókat
szerettek volna
látni a félig
helyreállított falak
között

alapiján valósítsák meg. A műemlékek kezelését átvette az Idegenforgalmi Hivatal, de nem azért, hogy folytassa a helyreállításukat, hanem hogy hasznosíthassa őket. Így 1960-ban félbeszakadt a nagyvázsonyi ásatás és restaurálás. Az új kezelők nem kutatókat és restaurátorokat, hanem látogatókat szerettek volna látni a félig helyreállított falak között. Az anyagi forrásokat inkább kempingek építésére fordították, régészre többé nem volt szükségük.

¶ Éri István azonban nem az az ember volt, akit a nehézségek megállásra tudtak volna kényszeríteni. Most is megtalálta a továbblépés lehetőségét. 1961-ben már a veszprémi Bakonyi Múzeum igazgatója volt, amely a következő évben, a megyei múzeumi szervezet létrehozása után már a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság vezetését jelentette számára. Új tiszte nemcsak annak a lehetőségét teremtette meg neki, hogy szeretett Nagyvázsonya közelében maradhatott, de ezáltal tevékenységét az egész megyére kiterjeszthette.

¶ Mint a Balaton-felvidék muzeológus-gazdája, az 1960-as években a Balatonra özőnlő nyaralók számára kulturális értékeket kívánt népszerűsíteni azzal, hogy ösztönözte a Balaton-felvidéki középkori romok feltárását és helyreállítását, aktívan részt is vett ebben, és meggyeszerzte új múzeumokat, kiállítóhelyeket hozott létre. Köztük olyan országos jelentőségű kulturális centrumokat teremtett, mint a badacsonyi Egry József Emlékmúzeum vagy a tihanyi apátság épületében berendezett kiállítóhely. Utóbbi évről évre a legjelentősebb kortárs művészeknek nyújtott bemutatkozási lehetőséget, így a hatvanas évek hazai kulturális életének egyik legfontosabb központjává vált.

¶ A régészet és műemlékvédelem, valamint a kulturális szervezés mellett a tudományszervezés terén is hatalmas érdemekeket szerzett ezekben az években. Útjára indította a Veszprém

Új tiszte nemcsak annak a lehetőségét teremtette meg neki, hogy szeretett Nagyvázsonya közelében maradhatott, de ezáltal tevékenységét az egész megyére kiterjeszthette.

Megyei Múzeumok Évkönyveit, fiatal kutatóknak biztosított munkalehetőséget, a Veszprémi Akadémiai Bizottság keretei között albizottságot hozott létre a kézműves-céhes ipar történetének kutatására, és e tárgyban munkatársaival hatalmas adatbázist alkotott. Sikeres vezetői munkájának köszönhetően anyagilag is megerősödött a veszprémi múzeum, ami lehetővé tette számára, hogy elkerülje a korábbi nagyvászonyi éveket lezáró csapdát: pénzügyileg nem függött többé a helyi hatalmasságoktól, viszonylag szabadon gazdálkodhatott, és így finanszírozni tudta az intézmény tudományos tevékenységét, amit továbbra is a legfontosabbnak tartott.

¶ Éri István veszprémi múzeumigazgatói tevékenysége ma is példaértékű lehet a vidéki múzeumi vezetők számára, már ha fontosnak tartják intézményük szakmai színvonalának emelését. Ez a szakmai függetlenség persze a helyi hatalmasságok számára irritáló volt, és sokak irigységét feltüzeltelte. Mindez nem könnyítette meg a múzeumigazgató életét. Így amikor kimagasló veszprémi eredményei nyomán 1973-ban felkérték egy tervezett, országos hatáskörű Múzeumi Restaurátor és Módszertani Központ (MRMK) igazgatására, azt örömmel elfogadta. Új, az eddigieknél szélesebb körű lehetőségeket látott ebben a megbízatásban szeretett hivatása, a muzeológia fejlesztésére.

¶ Az új feladathoz is a régi lelkesedéssel fogott hozzá: tervezeteket készített, törvény-előkészítésben vett részt. Most azonban nem helyi párthatalmasságok és irigykedő kollégák, hanem minisztériumi hivatalok és egyetemi vezetők ellenállásával szembesült. Mire 1974-ben létrejött az új szervezet, annak tervezett hatásköreit és működési feltételeit alaposan megnyirbálták, majd 1982-ben intézményi önállóságát is elvették. Ennek ellenére az Éri által vezetett MRMK az 1970–80-as években lefektette a hazai múzeumirestaurátor-képzés és a muzeológia nemzetközi szintű művelésének alapjait. Gazdag szakkönyvtár létrehozásával, szakképzések beindításával, nemzetközi kapcsolatok kiépítésével, többnyelvű muzeológiai szótár létrehozásával, a szakma sokáig egyetlen folyóiratának, a *Múzeumi Hírlevélnek* a megalapításával, továbbá a Tájak–Korok–Múzeumok mozgalom felfuttatásával

1973-ban felkérték egy tervezett, országos hatáskörű Múzeumi Restaurátor és Módszertani Központ (MRMK) igazgatására

1970–80-as években lefektette a hazai múzeumirestaurátor-képzés és a muzeológia nemzetközi szintű művelésének alapjait

Az új évezred elején az illetékes állami intézmények érdektelensége és egyes csoportok anyagi érdekei pillanatok alatt lerombolták a Tájak–Korok–Múzeumok Egyesület munkájának eredményeit.

és kiadványsorozatának létrehozásában játszott meghatározó szerepével írta be nevét a hazai muzeológia történetébe. Szomorú kudarc volt azonban, hogy egyes vezetők személyes érdekei megakadályozták egyik legfontosabb törekvésének teljesülését: a múzeumirestaurátor-képzés és a teljes körű muzeológusképzés egyetemi szinten való beindítását, amelyek hiánya ma is a hazai múzeumi világ legsúlyosabb problémái közé tartozik.

¶ 1989-es nyugdíjba vonulása számára nem a pálya lezárását, hanem új lehetőségek megnyílását jelentette. A Tájak–Korok–Múzeumok mozgalom már a politikai enyhülés idején, 1985-ben egyesületté alakult, ami a rendszerváltás után új lehetőségeket nyitott meg Éri István előtt. Úgy tűnhetett, hogy egy szabad civil szervezet élén, életében először nem párttisztviselő és hivatalok között lavírozva kell megvalósítania álmait. Mint mindig, most is fiatalos lendülettel fogott munkához. Egyik legnagyobb hatású és legmaradandóbb műve a *Tájak–Korok–Múzeumok Kiskönyvtára* című kiadványsorozat volt, amelyet nyugdíjasként, a TKM Egyesület ügyvezető elnökeként már teljes erejével tudott fejleszteni. Az ország szinte összes fontos műemlékéről, múzeumáról, kiállítóhelyéről, parkjáról, természetvédelmi területéről jelentetett meg füzeteket, amelyek nemcsak arra voltak jók, hogy európai színvonalon tájékoztassák a közönséget, de sokszor az egyetlen tudományos igényű publikációt is jelentették egy-egy helyről. Ezekben az években a füzetek mellett már igényes kiállítású könyveket, tudományos, de a nagyközönség számára is izgalmas monográfiákat is megjelentetett. De nemcsak a közönség, hanem a szakma szervezéséből is kivette a részét. Ott volt a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület létrehozásánál, amelynek 1996 és 1998 között viselte az elnöki tisztét is.

egyik legnagyobb hatású és legmaradandóbb műve a Tájak–Korok–Múzeumok Kiskönyvtára című kiadványsorozat volt

sokszor az egyetlen tudományos igényű publikációt is jelentették egy-egy helyről

Csoportkép a Bakonyi Múzeum munkatársaival, Isaszegi János restaurátor nyugdíjba vonulása alkalmából, a legalsó lépcsőn Éri István, 1970
Zeitler Gusztáv felvétele / Laczkó Dezső Múzeum

Tévériport a tihanyi templom kriptájában, 1970. Középen áll Éri István és Rapcsányi László riporter
Szepsi Szűcs Levente felvétele /Laczkó Dezső Múzeum

Nagyvázsony, Kimizsi-vár, 1963
Fortrepan / Humnyady József

Nagyvázsony, Kinizsi-vár, 1963
Fortepan / Hunyady József

*Személye mintakép ma is és a jövőben
is azoknak, akik az emberi tisztesség
és a szakmai elkötelezettség útját
választják.*

*máig nincs olyan
hatékony civil
szervezet, amely
összefogná és
mozgósítani tudná
a múzeumok
és műemlékek
iránt érdeklődő
közönséget*

1995-ben létrehozta és első főszerkesztőként kiadta az egyesület *Magyar Múzeumok* című folyóiratát.

¶ Éri Istvánnak is meg kellett azonban tapasztalnia a szabadság korlátait. Az új évezred elején az illetékes állami intézmények érdektelensége és egyes csoportok anyagi érdekei pillanatok alatt lerombolták a Tájak–Korok–Múzeumok Egyesület munkájának eredményeit. A hazai muzeológia ezt a csapást csaknem két évtized múltán sem heverte ki: máig nincs olyan hatékony civil szervezet, amely összefogná és mozgósítani tudná a múzeumok és műemlékek iránt érdeklődő közönséget, és máig nincsen olyan kiadó, amely be tudná tölteni a Tájak–Korok–Múzeumok Kiskönyvtára után maradt űrt.

¶ Éri István végtelen életerejét ez sem törte meg. Ekkor fordult újra és újult erővel Nagyvázsöny felé. Újra csapatot gyűjtött maga köré fiatal kutatókból, publikációkat készített, dokumentációkat rendezett, régészeti ásatást és műemléki helyreállítást kezdeményezett. De a nemes szakmai célok, mint mindig, abban az utolsó vállalkozásában is zátonyra futottak kicsinyes egyéni érdekeken. Még 2009-ben bekövetkezett halála előtt ez a műve is befejezetlen maradt.

¶ Éri István élete mégis sikeres volt. Optimizmusát, lelkesedését, tettvágyát, szakmaszeretetét és becsületét soha sem veszítette el. Amit alkotott, örök érvényű érték. Személye mintakép ma is és a jövőben is azoknak, akik az emberi tisztesség és a szakmai elkötelezettség útját választják. Nekünk, muzeológusoknak pedig az ő története kijelöli a jövőbe vezető utat: megtalálni nemcsak a kiutat, hanem a továbblépés lehetőségét is a reménytelennek látszó helyzetekben, soha fel nem adni a szakmai minőségért, a közönség megnyeréséért, a tudás közkinccsá tételéért végzett munkát, és továbbvinni azokat az ügyeket, amelyeket ő indított el, és amelyeket távoztával ránk hagyott.

¶ Ne csak tiszteljük emlékét, hanem tanuljunk is tőle!

Megérkeztek a koronázási jelvények a Magyar Nemzeti Múzeumba, 1978
Magyar Nemzeti Múzeum, Központi Adattár és Digitális Képtárház